

درس‌نامه ادبیات انقلاب اسلامی، زیر نظر
محمد رضا ترکی، انتشارات سمت؛ فرهنگستان
زبان و ادب فارسی، تهران ۱۳۹۵، ۴۱۸ صفحه.

ادبیات انقلاب اسلامی، به اعتبار آثاری که
عرضه و نویسندگان و شاعرانی که معرفی
کرده است، بعد از حدود نیم قرن به وسعت و
کیفیتی دست یافته که دیگر نمی‌توان آن را
نادیده گرفت یا انکار کرد و خرد شمرد.
به نظر می‌رسد بررسی دقیق جریان‌های
ادبیات معاصر نیز بدون در نظر گرفتن
رویدادهایی که در عرصه ادبیات انقلاب اتفاق
افتاده و می‌افتد ممکن نیست و هر محقق
جدی ادبیات معاصر ایران به ناچار می‌باید
نظری به ادبیات انقلاب اسلامی داشته باشد؛
چراکه هر تحقیقی در کلیت ادبیات معاصر،
بدون در نظر گرفتن آثار پدیدآمده در زمینه
ادبیات انقلاب، ناقص و کم‌عمق خواهد بود.

در سال‌های اخیر، موضوعات مرتبط با
ادبیات انقلاب مورد توجه محققان دانشگاهی
نیز قرار گرفته است؛ تا جایی که اکنون
پژوهش‌هایی معتبر را در قالب رساله و
پایان‌نامه و مقالات و طرح‌های علمی پژوهشی
در باره جنبه‌های گوناگون ادبیات انقلاب
اسلامی شاهد هستیم. همچنین، ادبیات انقلاب
اسلامی، تحت عناوینی چون «ادبیات
پایداری»، به گرایش‌های درسی رشته زبان و
ادبیات فارسی راه یافته است و همه‌ساله
دانشجویانی در این عرصه فارغ‌التحصیل
می‌شوند. به همین دلیل، فرهنگستان زبان و
ادب فارسی، با همکاری گروه ادبیات انقلاب
اسلامی و انتشارات سمت، بر آن شد
درس‌نامه‌ای دانشگاهی در قالب یک کتاب،
حاوی مباحث اصلی مرتبط با ادبیات انقلاب
اسلامی و شاخه‌های مختلف آن، تهیه و
تدوین کند.

در درس‌نامه ادبیات انقلاب اسلامی، که به‌همّت گروه ادبیات انقلاب اسلامی فرهنگستان زبان و ادب فارسی تدوین شده است و انتشارات سمت (سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها) آن را منتشر کرده، شاخه‌های مختلف ادبیات انقلاب اسلامی و پیشینه آن در قالب یک کتاب درسی بررسی شده است. این مجموعه دستاورد پژوهش و همکاری شماری از اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های مختلف کشور است. هریک از نویسندگان این اثر به معرفی شاخه‌ای از ادبیات انقلاب اسلامی و مباحث مرتبط با آن پرداخته‌اند. این کتاب، افزون بر اینکه می‌تواند منبع اصلی درس ادبیات انقلاب اسلامی در مقطع کارشناسی زبان و ادبیات فارسی باشد، قابلیت آن را دارد که به‌مثابه منبعی اصلی یا جنبی در دروس گرایش ادبیات پایداری در مقطع کارشناسی ارشد این رشته نیز به استفاده دانشجویان آید؛ همچنان‌که مطالعه آن برای همه علاقه‌مندان به ادبیات معاصر نیز مفید خواهد بود.

بخش‌های شانزده‌گانه کتاب مزبور عبارت‌اند از: ادبیات انقلاب اسلامی: درنگی در مفاهیم و مؤلفه‌ها/ محمدرضا ترکی؛ پیشینه ادبیات منظوم انقلاب/ رسول جعفریان؛ پیشینه نمودهای گفتمانی انقلاب اسلامی در نشر

معاصر فارسی/ حسینعلی قبادی؛ جریان‌شناسی شعر انقلاب اسلامی/ محمدکاظم کاظمی؛ انقلاب اسلامی و ادبیات داستانی/ محمدرضا موحدی؛ جریان‌شناسی شعر جنگ/ سپیده یگانه؛ ویژگی‌های شعر دفاع مقدس/ غلامرضا کافی؛ ادبیات داستانی دفاع مقدس/ محمدرضا موحدی؛ خاطره‌نویسی در ادبیات انقلاب اسلامی/ ناصر نیکوبخت؛ ادبیات کودک و نوجوان انقلاب اسلامی/ عاطفه جمالی؛ طنز در ادبیات انقلاب اسلامی/ علیرضا فولادی؛ ادبیات نمایشی انقلاب اسلامی: تئاتر/ صابر امامی؛ ادبیات نمایشی انقلاب اسلامی: سینما/ صابر امامی؛ برخی از ناموران شعر انقلاب اسلامی/ غلامرضا کافی؛ برخی از ناموران ادبیات داستانی انقلاب اسلامی/ فریدون اکبری شلدره؛ گزیده کتاب‌های پژوهشی در زمینه ادبیات انقلاب اسلامی و.../ محمدرضا علی‌بخشی.

گروه ادبیات انقلاب اسلامی

حدیث قدسی (شعر و زندگی غلامرضا قدسی)،
محسن ذاکرالحسینی (نگارش و نقد و انتخاب)،
فرهنگستان زبان و ادب فارسی، تهران ۱۳۹۶،
۲۵۰ صفحه.

گروه ادبیات انقلاب اسلامی فرهنگستان
زبان و ادب فارسی حدیث قدسی را در زمینه

سال‌های مبارزه بود و ارتباط ادبی و فرهنگی
نزدیکی با معظّم له داشت.

مرتضی قاسمی

پس از سکوت تا کوچ (مجموعه اشعار
محمد رضا نعمتی زاده)، زیر نظر محمد رضا ترکی،
فرهنگستان زبان و ادب فارسی، تهران ۱۳۹۶،
۳۹۴ صفحه.

مرحوم استاد محمد رضا نعمتی زاده از شاعران
پیش کسوت و کمتر شناخته شده ادبیات انقلاب
اسلامی است.

پس از سکوت تا کوچ با مقدمه‌ای در زمینه
شعر و زندگی نعمتی زاده به قلم سید جعفر
حمیدی استاد دانشگاه شهید بهشتی آغاز
می‌شود و، علاوه بر سال‌شمار زندگی
نعمتی زاده و سروده‌هایی که شاعران دیگر به
او اهدا کرده‌اند، مجموعه سروده‌های
این شاعر نوگرای جنوبی را در کنار
مجموعه‌ای از تصاویر و اسناد به خوانندگان
شعر معاصر تقدیم می‌کند.

کتاب مزبور مجموعه‌ای از آثار نیمایی و
چهارپاره‌ها و غزل‌ها و دوبیتی‌ها و رباعی‌ها و
سروده‌های نعمتی زاده را در ۴۸۰ صفحه
در بر دارد. نعمتی زاده این آثار را بین سال‌های
۱۳۳۰ تا ۱۳۶۷ آفریده است.

زندگی و شعر مرحوم استاد غلامرضا قدسی
منتشر کرد. مرحوم قدسی از شاعران مبارز و
پیش‌کسوت انقلاب اسلامی است که در
سال ۱۳۶۸ درگذشت. کتاب مزبور
اولین شماره از مجموعه روشنان است که
به همت گروه ادبیات انقلاب اسلامی
فرهنگستان زبان و ادب فارسی منتشر می‌شود.
مجموعه روشنان سلسله‌ای است از نوشته‌ها،
با صبغه تحقیقی، در معرفی علمی بزرگان و
پیش‌کسوتان نظم و نثر انقلاب اسلامی.

نگارش و نقد و انتخاب شرح حال و آثار
قدسی را محسن ذاکرالحسینی بر عهده
داشته است. آشنایی نزدیک مؤلف با
مرحوم قدسی و فضای ادبی خراسان در
چند دهه اخیر موجب شده است روایت
ذاکرالحسینی از زندگی و شعر قدسی دقیق و
عینی باشد.

سال‌شمار سرگذشت قدسی، شعر و
زندگی قدسی، منتخب سروده‌های قدسی و
تصاویر و اسنادی از مرحوم قدسی و...
بخش‌های مختلف این اثر را تشکیل
داده است.

یادداشت‌های کوتاهی از حضرت آیت‌الله
خامنه‌ای نیز حواشی برخی از صفحات
کتاب را آراسته است. مرحوم قدسی از
دوستان صمیمی رهبر معظّم انقلاب در

نداشته‌اند چنان عرصه زندگی بر آن‌ها تنگ شده است که توان فکری و جسمی برای زندگی عادی را از دست داده‌اند.

بایرامی، پیش از نوشتن *لم‌یزرع*، حدود پنج سال درگیر مطالعه تاریخ معاصر عراق، به‌ویژه دوران به‌قدرت رسیدن صدام، بوده است. آن‌گونه که خود اذعان می‌کند، این دوران و حوادث آن را به‌قدری دراماتیک دریافته است که هر تخیل داستانی‌ای برای بیان آن عقب می‌ماند. او پنج سال برای نوشتن این تاریخ با خود کلنچار می‌رود تا اینکه، در نهایت، وسوسه می‌شود درباره قتل عام شیعیان روستای دُجیل در سال ۱۳۸۲ بیش از دیگر زوایای تاریخ معاصر عراق مطالعه کند و همین دست‌مایه او برای خلق *لم‌یزرع* می‌شود. *لم‌یزرع* حکایت مردم روستایی مظلومی است که، در پی ترور ناکام صدام در روستایشان، مورد آزار و اذیت حزب بعث قرار می‌گیرند و خانه و کاشانه و زمین‌های کشاورزی‌شان نابود می‌شود.

یکی از مهارت‌های نویسنده در نگارش *لم‌یزرع* پرداختن به چندین موضوع موازی و درهم‌تنیده است؛ شیوه‌ای که پیش‌تر آن را در آثار سینمایی دیده بودیم. او، برای به تصویر کشیدن روایت‌های داستانی موازی با خط اصلی داستان، از فلاش‌بک‌های داستانی و

پس از سکوت تا کوچ دومین شماره از مجموعه *روشنان* است که به‌همّت گروه ادبیات انقلاب اسلامی فرهنگستان زبان و ادب فارسی منتشر می‌شود. این مجموعه به معرفی علمی بزرگان ادبیات انقلاب اسلامی و نقد آثار آنان می‌پردازد.

گروه ادبیات انقلاب اسلامی

لم‌یزرع، محمدرضا بایرامی، کتاب نیستان، تهران ۱۳۹۵، ۳۵۲ صفحه.

محمدرضا بایرامی را پیش‌تر با رمان‌های *قصه‌های شهر سنگی*، *عقاب‌های تپه ۶۰*، *هفت روز آخر*، *مردگان باغ سبز*، *کوه مرا صدا زد* (از مجموعه *قصه‌های سیلان*)، *خط تماس*، *پاییز صحرا*، *هم‌سفران* و... شناخته بودیم؛ داستان‌هایی با فضایی نسبتاً روستایی که حال‌وهوای روزهای جنگ را در روستا به تصویر می‌کشند. مضمون داستان‌های بایرامی بیشتر تجربه شخصی او بوده است از جنگ در روستا و نیز زندگی توأم با فقر اهالی. اما فضای آخرین داستان این نویسنده، مضمون و حتی زمان و مکان آن، به‌طور کلی، با کارهای قبلی او متفاوت است.

لم‌یزرع روایت مظلومیت شیعیان عراق در طول هشت سال دفاع مقدس است؛ شیعیانی که اگر در جنگ حضور داشتند به‌اجبار حزب بعث بوده و اگر حضور

یکی از دلایلی که می‌توان به استناد آن‌ها لم‌یزرع را از اتفاقات مهم ادبیات ایران در سال گذشته و نقطه طلایی شروع دوره‌ای جدید در ادبیات دفاع مقدس دانست مضمون بدیع این رمان است؛ داستانی که درباره جنگ و تأثیرپذیرفته از آن است اما هیچ‌یک از شخصیت‌های اصلی و نقش‌آفرین داستان در میدان جنگ حاضر نمی‌شوند و، در طول رمان، خبری از خط مقدم جنگ و توصیف صحنه‌هایش نیست. بایرامی قهرمانانش را تا پشت میدان نبرد می‌برد، اما حرف‌هایی مهم‌تر از دادن تفنگ به دستشان دارد. او کوشیده است در میان داستان‌های موازی و فرعی، و البته همسو با مضمون اصلی، حس نابودی روحی و فروپاشی انسان در بستر جنگی ناعادلانه را به تصویر بکشد. نقش‌آفرین این رویداد خانواده سعدون است که اختلافات مذهبی و عشیره‌ای موجب جدایی پسرشان از محبوبش می‌شود و، در نهایت، سعدون، با انتخاب مسیر جنگیدن، پایه‌های شکل‌گیری دراماتیک‌ترین بخش رمان را پدید می‌آورد.

رضا امیرخانی، داستان‌نویس معاصر، لم‌یزرع را به لحاظ تقویت و پیوند عمیق وحدت میان باورهای مختلف مسلمانان، شایسته تقدیر دانسته است و اظهار داشته که،

تغییر موقعیت و فضای روایت و زاویه دید و راوی استفاده کرده است. به عبارت دیگر، حوادث تاریخی و فجایع انسانی و اجتماعی بخشی از تاریخ معاصر عراق را در دل داستانی عاشقانه به تصویر کشیده است.

راوی اصلی لم‌یزرع سربازی جوان به‌نام سعدون است؛ یکی از شیعیان دجیل که دل‌باخته احلی، از ساکنان اهل سنت روستا، می‌شود. سنت‌های قبیله‌ای اجازه این وصلت را به سعدون و احلی نمی‌دهد. سعدون در بن‌بست این رویداد تصمیم می‌گیرد داوطلبانه به جبهه اعزام شود؛ غافل از اینکه فرجامی عجیب در انتظار اوست؛ پایانی که برخلاف تصورش نه در جبهه که در زادگاهش (دجیل) برای او مقرر شده است؛ مرگی غم‌بار به دست پدر؛ تکرار اسطوره پسرکشی در روزگاری مدرن که نشانی از افسانه‌های قدیمی در آن نیست.

بایرامی لم‌یزرع را مرثیه‌ای برای خودزنی و خودویرانگری انسان یاد کرده است؛ روایتی از تابوشکنی نسلی که در دوراهی جنگیدن یا نجنگیدن با هم‌نوع و هم‌کیش خود - به بهایی که نمی‌فهمد - دست به کاری می‌زند که، پیش از این، تنها در افسانه‌ها می‌شد سراغ گرفت.

اگرچه در ادبیات سنتی ایران نرسیدن عاشقانِ غذری سهل و شیرین است، در این رمان، این به وصال نرسیدن تلخ است.

امیرخانی، همچنین، نگارش لم‌یزرع را تلاشی برای به تصویر کشیدن دوباره تلخیِ افسانهٔ پسرکشی در ادبیات کهن ایران دانسته است؛ با این تفاوت که این بار نویسنده توانسته است سردی و سیاهیِ این افسانه را ملموس‌تر و پذیرفتنی‌تر برای مخاطب به تصویر بکشد و چپستی و چرایی آن را توضیح دهد؛ موضوعی که خود بایرامی دربارهٔ آن گفته است: «واقعیت این است که پسرکشی برمی‌گردد به اتفاقی که این روزها در عراق در حال روی دادن است. عراق، آن‌طور که من دیدم، وضعیت شگفت‌انگیزی دارد و حالاً‌حالاها نمی‌تواند از مشکلات خلاص بشود. انگار عراق، در این سال‌ها، زیر پایش را خالی کرده و این همان پسرکشی است. پسرکشی یعنی بی‌آیندگی که ناشی از نوعی غفلت است. این فاجعه و غفلت اتفاقی نیست که همهٔ مردم خواسته باشند و تک‌تک آن‌ها انجامش نداده‌اند؛ اما گویی محکوم به دادن تاوانی هستند و، در نتیجه، تراژدی‌ای شکل می‌گیرد فراتر از جمع‌های کوچک خانوادگی».

لم‌یزرع، در سال ۱۳۹۵، سه جایزهٔ مهم ادبی ایران را کسب کرده است: «کتاب سال سی و چهارمین دورهٔ کتاب سال جمهوری اسلامی ایران»، «برگزیدهٔ نهمین دورهٔ جایزهٔ ادبی جلال آل‌احمد» و «برگزیدهٔ بخش رمان انقلاب و دفاع مقدس شانزدهمین دورهٔ کتاب سال شهید حبیب غنی‌پور».

سمیه گنجی

رمان و سیاست (تحلیل ادبیات داستانی سیاسی پس از انقلاب اسلامی)، مصطفی گرجی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی، تهران ۱۳۹۶، ۳۸۷ صفحه.

کتاب مزبور حاصل بخشی از دغدغه‌های نویسنده به منظور بازشناخت ابعاد هویت ایرانی در زمینهٔ ادبیات معاصر است؛ با تأکید بر ادبیات داستانی سیاست‌گرای پس از انقلاب اسلامی و با توجه به چارچوب نظری تحلیل انتقادی گفتمان. در روزگار ما می‌توان «ادبیات داستانی سیاسی» را، به موازات شعر سیاسی، جریانی در کنار دیگر جریان‌های ادبیات داستانی معاصر برشمرد: ادبیاتی که بزرگ‌ترین مشکل یا علت‌العلل مشکلات و مسائل در ذهن شخصیت‌های داستان‌های آن، رژیم سیاسی حاکم بر جامعه، نوع مناسبات قدرت و نبود آزادی سیاسی از یک سو و نقد رجال سیاسی و یک اندیشهٔ سیاسی

مشخص از دیگر سو و تشریح انتقادی یک حادثه سیاسی مشخص از سوی دیگر است.

در *رمان و سیاست*، نویسنده سعی دارد مجموعه ده رمان منتخب و شاخص ادبیات داستانی سیاسی ایران را در سه دهه اخیر (پس از انقلاب اسلامی) بر اساس ظهور و بروز مؤلفه‌های سه گانه «نقد رجال سیاسی یا چارچوب یک اندیشه سیاسی»، «وجود حادثه سیاسی در مرکز داستان» و «نقد رژیم سیاسی حاکم بر جامعه و نوع مناسبات قدرت و نبود آزادی سیاسی» با نظر به روش تحلیل انتقادی گفتمان بررسی و تحلیل کند.

در کتاب مزبور، مجموعه ده رمان شاخص در ادبیات داستانی سیاسی ایران، در سه فصل، با توجه به چارچوب نظری یادشده تحلیل و تبیین شده است. این رمان‌ها به ترتیب عبارت‌اند از: *سکول ۱۸* / علی اشرف درویشیان؛ *رازهای سرزمین من* / رضا براهنی؛ *روضه قاسم* / امیرحسن چهل تن؛ *سگ و زمستان بلند* / شهرنوش پارسا پور؛ *مدار صفر درجه* / احمد محمود؛ *کولی کنار آتش* / منیر و روانی پور؛ *دکتر نون زنش را بیشتر از مصلحت دوست دارد* / شهرام رحیمیان؛ *شهر بازی* / حمید یوری؛ *رود راوی* / ابوتراب خسروی؛ و *هستی نایمن* / افشین خرم.

گروه ادبیات انقلاب اسلامی

